

ОБРЪЩАНЕ КЪМ ПРИРОДАТА – СИГУРЕН УСПЕХ ЗА ПОЛАГАНЕ НА ОСНОВИТЕ НА ЕКОЛОГИЧНА КУЛТУРА В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Милкана Мушанова
2. ОДЗ „Звънче“ – София

Резюме. Материалът разглежда необходимостта от връщането на съвременните деца към екологичния и природосъобразен начин на живот чрез една от дейностите за обикване на природата – туризъм и ориентиране сред нея. Целта на изложението е да очертае малка част от дейностите във връзка с изграждането на култура на поведение и възпитание на детето за обогатяване както на собствените му способности, така и на способностите му за взаимодействие с другите, с околната и с природната среда.

Екологичното възпитание на децата трябва да започне от най-ранна възраст и детската градина е призвана да формира ново качество – екологична възпитаност, като съвкупност от знания за връзките между живите организми и средата, мястото на човека там, за положително отношение и поведение към природата, да формира и развие умения за опазването и възпроизводството ѝ.

Keywords: ecology, tourism, orientation in nature, environmental education, positive attitude towards nature

Векове наред природата е владяла умовете и сърцата на хората. Общуването с нея е пътят за обогатяване жизнения опит на човека. Още преди хилядолетия той разбира, че може да използва природните блага, отвърщайки ѝ с респект и грижи. Човекът започва да опитомява, да култивира и отглежда растения и животни, да създава нови видове, да обогатява природния свят.

Природата бива обожествявана от древните народи. По-късно и науката преоткрива нейните вълшебства.

Природата предизвиква вълна от вдъхновение у художници, композитори, архитекти, поети и писатели, учени, творци и обикновените хора. Намираме я и в първите стъпки на децата. С присъщото си учудване и предпазливост те откриват тайнствата на заобикалящия ги свят, откъсват с умиление първите цветя за мама, с любопитство наблюдават движението

на облаците, мъглата или малката гъсеничка, съсредоточено рисуват своите първи пейзажи.

Животът започва с възхищение и респект към чудесата на природата. Наша отговорност е да го съхраним!

Идеята за ориентиране на децата в околната действителност възниква с появата на обществото. Целта на хората е била да научат децата си да оценяват.

Първ **Ян Амос Коменски** издига свои постановки, свързани с ориентирането на децата в околния свят. Според него още в ранна възраст е необходимо да се пристъпи към запознаване на децата с природата. Като основна задача на майчиното училище педагогът посочва упражняването на детските сетива, особено развитието на зрението, за да се улесни възприемането на предметите от околния свят.

Жан-Жак Русо е привърженик на идеята за свободно възпитание на децата и смята, че децата трябва да се оставят да се ориентират сами в околния свят. Според него от 2 до 12-годишна възраст те трябва да живеят на село, за да могат непосредствено да наблюдават природата, защото тя е най-важният фактор за развитието на личността на детето.

Йохан Песталоци е привърженик на идеята за семейно възпитание на децата. Според него те трябва да се възпитават в семейството, защото то е най-важният фактор за възпитанието на децата. Песталоци смята, че родителите, които не могат да се грижат за децата си пълноценно, трябва да ги изпратят в педагогически клас, където да получат необходимите знания. Той написва ръководство за майките, в което описва как те да запознаят децата с околния свят.

Целта на **Фридрих Фрьобел** е децата да се научат да се трудят в природата, да използват оръдията на труда, да се запознаят с условията, необходими за растежа на растението. Във връзка с това той **създава в двора на детското заведение опитно поле, на което децата да се трудят**. Опитното поле се разделя на 2 части. В едната се трудят всички деца под ръководството на учителя, а в другата за всяко дете има оформена леха, в която то само решава какво да засее и за какво да се грижи.

Мария Монтесори смята, че в детската градина е достатъчно да има дори една саксия с цветя, тъй като тя ще окаже възпитателно въздействие върху децата. Тя не само ще краси стаята, но и ще научи децата как да се грижат за нея. Монтесори е привърженичка на идеята за опитно поле, но и за зоокът, за който да се грижат децата. Тя посочва, че грижейки се за растенията и животните, децата ще разберат какво им е необходимо и ще осъзнаят грижата, която полагат родителите за тях.

В живота на съвременното дете се наблюдават редица промени, които водят до изменения в отношението на детето към природата.

Най-значими сред тях са:

1. Отчуждаване от природата и намаляване на опита, свързан с нея. Все по-често децата са лишени от директни преживявания сред природата, от възможността да възприемат със сетивата си многообразието от цветове, форми, ухания и звуци. **Много деца никога или почти никога не са яли директно набрани от дърво плодове, не са виждали изгреви и залези, никога не играят в пясъка или калта.**

2. Децата от големите градове имат ограничени възможности за игра сред природата. В повечето случаи игрите се провеждат на детската площадка или ако има в съседство близък парк. Това намалява възможността за свободно движение и лишава децата от досег с разнообразието на природната среда.

3. Променени са детските игри и играчки – телевизионни игри, компютър.

4. Неразбирането на зависимостите в природата често се превръща в предпоставка за замърсяването или унищожаването ѝ.

5. Чрез различните средства за масова информация познанията за природната среда се придобиват индиректно.

Всичко казано дотук оформя впечатлението, че децата все повече губят контакт с околната среда, но за сметка на това придобиват опит в много непознати за техните предшественици области, свързани с развитието на новите технологии.

Ето защо все по-настойтелно се утвърждава мнението, че още в най-ранна детска възраст трябва да се акцентира върху:

- разгръщане на преживяванията и опита на децата сред природата;
- наблюдаване на природни феномени – годишните времена, растежа и развитието на растенията и животните, съвместното съществуване на живите организми и др.;

- обвързване на учебното съдържание с опита и интересите на децата;
- включване на децата в достъпни за тях дейности, позволяващи да вникнат в същността на природните зависимости;

- използване на контакта с природата за разграждане на детските страхове;
- създаване на опорни точки между научното знание и всекидневния опит.

Необходимостта от запазване на равновесие в природата е причина екологичните проблеми да се превърнат в глобални. Опазването на околната среда е световен проблем и ние – учители, родители, обществеността, сме призвани да създадем у децата емоционално оценъчно отношение към природната среда, да ги научим да откриват красотата ѝ, да създадем умения, навици за съхраняването и опазването ѝ.

Екологичното възпитание на децата трябва да започне от най-ранна възраст, защото впечатленията, преживяванията, знанията, овладени в тази възраст,

оставят траен отпечатък върху съзнанието на детето. Затова е необходимо още в ранна и предучилищна възраст да се реализират задачите на екологичното възпитание.

Цел на екологичното възпитание е да се формира у децата ново качество – **екологична възпитаност**, което се проявява в съзнанието и поведението на детето.

Задачи на екологичното възпитание:

1. Овластяване на научни знания от децата за природата в тяхната последователност и развиване на детските познавателни способности.
2. Развиване на детската наблюдателност и възпитаване на естетически вкус, за да виждат красивото в природата.
3. Формиране на навици и привички, свързани с общуването и опазването на природната среда.
4. Възпитаване на умения да се грижат за различни растения и животни.
5. Възпитаване на интерес и любов към природата.
6. Екологизация на бита на децата.
7. Възпитаване на нравствени чувства – милосърдие, хуманизъм, емпатия.

Основен педагогически подход за осъзнаване на обекти и явления от околната среда от детето е изследователският. Редица изследователи подчертават наличието на емоционална връзка у децата с околната среда. Посочва се значението на многообразните дразнения на средата за стимулиране на психичното развитие. Богатството от цветове и форми възбужда въображението на децата, превръща се в извор на креативни процеси. Стимул за развитие на детските познавателни способности е двойственият характер на природната среда – от една страна, в нея има основни постоянни обекти, които вдъхват спокойствие и сигурност, а от друга – природата се променя непрекъснато и това събужда, подтиква към проучване и опознаване.

Глобалната цел на екологосъобразната и природозащитната дейност е свързана с културата на детето да обогатява собствените си способности, да влиза във взаимодействие с другите и да си взаимодейства с околната среда.

Детето в предучилищна възраст трябва да може да:

- опознава себе си;
- взаимодейства със средата;
- се адаптира;
- се организира и самоорганизира.

Наблюдавайки постоянните промени в природата, децата я опознават. Стимулирана е тяхната любознателност и откривателство. Игрите и разходките сред природата задоволяват копнежа на детето към „дивото“, към

приключенията. Пред децата се разкриват свободни пространства, които разчупват рамките на изпълненото им с ограничения всекидневие. Изследвания при деца между 3 – 6-годишна възраст (Мирчева, Джамбазова, 2012) показват, че интересът на децата не е събуден от цветовото многообразие или от шумоленето на тревите, а преди всичко от факта, че сред природата може да се играе свободно. Относителната свобода и липсата на непрекъснат директен контрол от страна на възрастните е първият мотив на детето да търси контакт с природата. Именно на базата на непосредствения допир с природни обекти са откриват пътища за обогатяване на детските знания и опит, за неусетно формиране, а не за натрапчиво внушаване на положително отношение към природата. „Дидактическото измерение“ на контакта дете – природа трябва да се разгърне внимателно, за да не лиши детето от свободния достъп до околната среда. В неговите очи това би отнело на природата нейното очарование.

Екологосъобразното поведение на 3 – 7-годишното дете се стимулира чрез различни дейности, които му позволяват:

- да наблюдава познавателни обекти от действителността чрез слухови, визуални, тактилни, вкусови и обонятелни възприятия;
- да обогатява своя речник с терминология, свързана с опознаването на околната среда (природна и социална);
- да отделя елементите в познавателния обект;
- да търси и пренася информация чрез различни средства и методи на педагогическо взаимодействие.

Основна двигателна дейност за ориентиране на децата в природата и пространството е туризмът. Понятието *туризъм* има френски произход. В Речник на чуждите думи в българския език (Милев, Братков и др., 1970: 743) срещу думата *туризъм* е записано: „Предимно пешеходно пътуване за почивка и развлечение, често свързано с образователна цел“.

Основните задачи на детския туризъм са оздравителни и познавателни. Използвайки естествените сили на природата, се повишават закалителните способности на детския организъм, подобрява се физическата дееспособност на децата за развиване на качествата сила, ловкост и издръжливост. По продължението на маршрутите (преходи с облекчено натоварване) децата имат възможност да срещнат и опознаят различни туристически обекти, запознават се с променливи естествени условия, начини на придвижване, почивка, преодоляване на препятствия, разпознаване на билки и дивни плодове. Сменящата се гледка, намирането на верния път, организирането на игри и други занимания дават възможност за развиване на наблюдателността, зрителна памет, находчивост, формира умения за „разчитане на знаци“, ориентиране и др.

Туристическата дейност не би могла да се осъществява без **умения за ориентирание**. За да се движат безпрепятствено в природата и да се ориентират в обстановката, е необходимо децата да познават съответните знаци. За целта бе изработена карта на двора на ОДЗ „Звънче“ с нанесени на нея всички обекти, съоръжения, растителност и т.н. Тези знаци и символи отговарят на международните стандарти в тази област и са изработени от Българската федерация по ориентирание.

Усвояването на знаците се извършва постепенно – напр. 3 – 5 знака в едно занимание. Целта е да се запомнят, показват и впоследствие да се използват за ориентирание в реални условия.

Децата от III и IV възрастова група се запознаха с книжката „Как да открием вярната посока“ от Нийл Чемлиън от поредицата „Оцеляване сред природата“. По достъпен за възрастта им начин те получиха познания за определяне на посоката на вятъра; как да се използва слънцето за определяне на посоката и часа, за направата на естествен компас само от една пръчка и две камъчета; научиха се да „разчитат“ карти по условни знаци и символи и как да ориентират самата карта; действия при опасност; растения указатели; упражнения сред природата, както и много други ценни и полезни съвети за ориентирането.

Приобщаването на децата към пешеходния туризъм и туристическото ориентирание може да започне още от ранна детска възраст, за да има време да се осмисли преживяното и личният опит да бъде включен активно в образователния процес. Практиката показва, че тази възраст не е пречка за възприемане и пресъздаване на ориентири, както и за разчитане на рисунки, схеми, скици. По този повод Т. Щубе пише, че „децата могат да четат карти по ориентирание, преди да са се научили да четат буквите“ (Мирчева, Джамбазова, 2012).

Обучението по туристическо ориентирание обогатява сензорния опит на децата, като им помага да изследват самостоятелно обектите откъм пространствените им характеристики. Шест-седемгодишните деца трябва предварително да се запознаят с маршрута, релефа на местността и обектите, намиращи се в нея.

Методиката, която предлага А. Георгиев (Георгиев, 1997), включва четири етапа.

I етап. Ориентирание по посоката на придвижване, четене на скица, използване на лабиринт. Целта е детето да осъзнае факта, че реалните предмети могат да се заменят с техните символни изображения и схеми.

II етап. Ориентирание в закрити помещения, четене на план-схема. Целта е детето да осмисли връзката между реалните предмети в детското заведение, игралното помещение и символните изображения на план-схемата.

III етап. Ориентиране в открит терен. Целта е да се асимилира връзката между моделните изображения и обектите, които заместват. Децата се запознават с типове релеф и карта; разчитат карта с изобразени помещения от детската градина – занималня, игрално помещение, спортна площадка, стадион, двор, улица и др.

IV етап. Ориентиране в гора, парк, нископланинска местност. Целта е детето да усвои модели на отношения между предмети и обекти, които не могат да се възприемат непосредствено нагледно. Използва се карта, даже и на непознат терен, базирайки се на познанията, придобити на първо, второ и трето ниво.

За да се премине от едно към друго ниво, е необходимо да се спазват методически изисквания при обучението на децата, а именно:

- обучението да започне с техника на ориентирането – да се запомнят условните знаци и тяхното значение; да се запомни планът на местността;
- в обучението да се използват игрите;
- „първата среща“ със състезанието (ориентирането) трябва непременно да бъде преживяване на успеха, радостта от намирането на контролните точки (картинки), което да стимулира към по-нататъшна дейност.

Предлагат се разнообразни игри, които понякога имат и състезателен характер и могат да служат като спортно-тренировъчно средство. Акцентира се върху емоционалната им наситеност, надграждането на знания и умения и вдъхването на увереност у детето, че е открило, че може. Използват се също и нагледни модели, изработени съвместно с децата от конструктор „Лего“, от пластилин, моделин, глина и естествени природни материали, за да може по-лесно да се осмисли връзката между абстрактното и действителното.

В началото на обучението се включват опростени пространствени лабиринти, построени в детската градина. Акцентът е върху разкриване на закономерностите на ориентирането – от входа на детската градина, стълбите, придвижване по маркиран път и стигане до изхода. Постепенно преминавам към равнинни лабиринти.

Разгръщането на идеята за екологично възпитание, туризъм, ориентиране и природосъобразен начин на живот на децата може да се проследи в ДОО по направления „Природен свят“, „Социален свят“ и „Физическа култура“.

Ориентирането на детето в природата е свързано с овладяване на система от общи представи за природни обекти, техните признаци и свойства, природни явления и закономерности, начини за поведение в природната среда.

Съчетаването на образователната работа по ДОО с естествените фактори на природата биха неутрализирали в голяма степен негативните моменти в бита на съвременното дете:

- противодействие на вредните влияния върху здравето на детето;
- интелектуалните възможности на детето;
- определени показатели, свързани с функционалното развитие на детето;

ориентиране в пространството.

Обучението по туристическо ориентиране е само един от мотивите за разработване на проект „Приятели с природата“.

Проектът се отнася за 3000 кв. м площ, включващ двора на детската градина, площадките за игра, цветни площи и територия, в която е застъпена ниска, средна и висока растителност, осигуряваща необходимите условия за ограничаване на запрашеността, шума и замърсяването, и същевременно дават възможност за пряк контакт на децата **и ориентиране в природата.**

Основна цел на дейностите по проекта са обогатяване и разнообразяване на двигателния режим и формиране на желание за туризъм, разходки и игри за децата за борба с обездвижването и постигане на здраве и емоционална удовлетвореност чрез оптимизиране на взаимодействието „Детска градина – дете – природна среда“.

Оставаме с надежда за ползотворна работа, за приобщаване на родителите към педагогическата работа с децата, за да се постигне здравословен и екологичен ефект във възпитанието и поведението и формиране на желание и потребност за туризъм, разходки и игри на открито сред природата.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиев, А. (1997). *Методика на началната спортна подготовка по ориентиране*. Дисертация, НСА.
- Мирчева, И., Джамбазова, Е. (2012). *Докосване до природата*. София: Веда Словена – ЖГ.
- Чемпиън, Н. (2012). *Как да открием вярната посока*. София: Анубис.

STUDYING THE NATURE – A CERTAIN SUCCESS IN LAYING THE FOUNDATIONS OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRESCHOOL EDUCATION

Abstract. The material addresses the need to return today's children to the ecological and natural way of living by one of the nature loving activities which is tourism and orientation in the nature. The purpose of the exhibition is to draw a small part of the activities related to the development of a culture of behavior and social education of the child enriching its own abilities to interact with others, with everything around and the natural environment.

The ecological education of children must begin at an early age and kindergarten is called upon to form a new quality - ecological education as a set of knowledge about the relations between living organisms and the environment, the role of the people in those relations, a positive attitude and behavior toward nature, to form and develop skills for her protection and reproduction.

✉ **Mrs. Milkana Mushanova, Headmaster**
Kindergarten „Zvunche”
57, Zlatishki prohod str.
1404 Sofia, Bulgaria
E-mail: m.mushanova@abv.bg